

РУСИН РУСИНОВ (Велико Търново)

**СРЕДНОБЪЛГАРСКО (И СТАРОБЪЛГАРСКО) ГРАДИВО
В РЕЧНИКА НА НОВОБЪЛГАРСКИЯ КНИЖОВЕН ЕЗИК**
Според Похвално слово за Евтимий от Григорий Цамблак

Една от важните причини за ускореното изграждане на новобългарския книжовен език през Възраждането е дълбоко осъзнатата от книжовниците приемственост със среднобългарската, а чрез нея и със старобългарската книжовна традиция, която по-късно слага отпечатък и върху езика на дамаскините и на различните сборници със смесено съдържание.¹ Освен това църковнославянският език, с който грамотните среди у нас се запознават чрез донесените от Русия богослужебни книги от втората половина на XVII в. насетне и който дълго време се изучава в килийните училища, почти до средата на XIX в. е отъждествяван от възрожденските книжовници със среднобългарския книжовен език (или, по-общо казано, със старобългарския книжовен език) и поради това му е било отредено съществено място в духовния живот на българите и в изграждането на новия им книжовен език. В светлината на по-новите изследвания може определено да се твърди, че между книжовния български език от XIV в., както ни е познат от произведенията на Търновската книжовна школа, и църковнославянския език, нормиран в Русия, има пряка приемственост, изразяваща се не само в пълното запазване на синтетизма в граматичната система (с известно прегрупиране на склонитбените типове и уеднаквяване на някои падежни окончания), но и в „засилената употреба на причастните обрати и на инфинитивните конструкции“². В много по-голяма степен тази приемственост е налице в областта на лексиката. В същност в църковнославянската книжнина е запазена в най-голяма степен лексиката на среднобългарския книжовен език, в това число и значителна част от богатата лексика на писателите от Търновската книжовна школа. А знае се, че тъкмо в произведенията на Търнов-

¹ Вж. Х р. П ъ р в е в. Ускореното изграждане на новобългарския книжовен език през XIX век. — В: Езиковедски проучвания в чест на акад. В. И. Георгиев. С., 1980, с. 478—480.

² Д. И в а н о в а - М и р ч е в а. Задачи на изучаването на църковнославянския език. — Бълг. език, 1977, кн. 6, с. 454.

ската школа най-добре се пази богатата лексикална синонимия, характерна преди това за представителите на двете основни книжовни школи — Преславската и Охридската.³

Книжовноезиковата традиция от късното ни средновековие е могла да достигне до нашите възрожденци по различни пътища: на първо място чрез църковнославянския език, ползван се с голям авторитет сред грамотните среди у нас твърде дълго време, чрез създадената на народен език дамаскинска и друга книжнина, но с проникнали в нея както църковнославянски, така и среднобългарски езикови елементи, най-сетне и чрез запазената по манастири и в други духовни средища ръкописна книжнина от среднобългарски тип.⁴ Тук особено внимание заслужава езикът на писателите от Софийската книжовна школа през XVI в. Сърбизиран по отношение на фонетика и графика, този език, както правилно посочва Д. Иванова-Мирчева, е среднобългарски по своята система и лексика и носи в себе си и черти от езика на Търновската школа.⁵

Уместно е тук да припомним и следната мисъл на Хр. Първев: „Пряка връзка например между възрожденския книжовен език и Търновската книжовна школа от XIV в. може да няма (те са отдалечени и разделени от няколко столетия робство), но приемственост има — и директна, и косвена (чрез старо- и среднобългарското предание и чрез черковнославянско-руската традиция).“⁶

Тъй като говоримият народен език е претърпял дълбоки изменения в граматичната си система още през късното средновековие и по-късно ги е доразвил — изменения, свързани главно с преминаване от синтетизъм към аналитизъм — възрожденските ни книжовници след неизбежното лутане и търсене на истинския път за изграждане на книжовен език при създадените нови обществено-икономически и културни условия достигат до съзнанието, че новобългарският книжовен език като действителен приемник и наследник на стария български книжовен език може и трябва да приеме значителна част от културната му лексика.

Като се знае, че българският книжовен език от късното средновековие, т. е. от XIII и XIV в. и началото на XV в., получава най-висока обработка в произведенията на Търновската школа, чиито представители са обединени не толкова по място, колкото по общофилософски, религиозни, езикови и други разбирания, ще стане ясно, че когато се говори за приемственост между книжовния език от донационалната епоха и книжовния ни език от националната епоха, ще трябва да се предполага, че значителна част от лексиката, употребявана от писателите на Търновската школа, ще премине по един или друг начин в речника на новобългарския книжовен език. Това предположение тепърва ще бъде доказвано и подкрепяно с все по-обилен материал, като се анализират както произведе-

³ Вж. Д. Иванова-Мирчева. Евтимий Търновски, писател-творец на литературния български език от късното средновековие. — В: Търновска книжовна школа. С., 1974, с. 205.

⁴ Вж. Л. Андрейчин. Из историята на нашето езиково строителство. С., 1977, с. 26—30.

⁵ Вж. Д. Иванова-Мирчева. Към периодизацията на историята на българския литературен език от донационалната епоха (IX—X до XVIII в.). — В: Славянска филология. Кн. XV. Езикознание. С., 1978, с. 298.

⁶ Хр. Първев. Единство, неделимост и приемственост в историята на българския книжовен език. — Български език и литература, 1980, кн. 1, с. 29.

нията на Евтимий Търновски, така също и на неговите преки и непреки ученици и последователи.

Един от най-талантливите и ярки ученици на Евтимий е Григорий Цамблак, свързал името си не само с българската, но и със сръбската и с румънската литература. Той е измежду челните писатели и книжовници, които изиграват най-голяма роля за силата и плодотворността на второто южнославянско влияние върху руската книжнина и литература, в резултат на което в руски език навлизат множество български по произход думи, запазили се и през следващите векове, за да се върне голяма част от тях обратно в българския книжовен език през Възраждането. Книжовната дейност на Цамблак не е могла да не окаже известно въздействие и върху сръбския книжовен език от това време.⁷

Въз основа на бележитата Цамблакова творба Похвално слово за Евтимий авторът си поставя за задача да разкрие някои страни на приемствеността в областта на речника между книжовния български език от донационалната епоха и книжовния български език през националната епоха. Още преди десетина години Ив. Гълъбов обърна внимание, че „езикът на Цамблак играе несъмнено значителна роля и в историята на българския книжовен език, във всеки случай много по-голяма, отколкото обикновено се приема и предполага“⁸. След като посочва някои думи (*естъство, естъствънъ, сжъство*), наследени от старобългарските книжовници и употребявани като живо културно наследство, Ив. Гълъбов продължава: „Живо богатство на българския книжовен език те остават и до днес и ако тяхната традиция е запазена жива, непокътната, за това голяма роля е играл наред с другите и Цамблак.“⁹

Едно потвърждение, че значителна част от Цамблаковото речниково наследство е станало достояние на новобългарския книжовен език, е още по-важно, като се има пред вид, че авторът на Похвално слово за Евтимий, съобразявайки се с традициите, установени от учителя му, се стреми да използва по-старинна лексика, присъща на Кирило-Методиевия език и на книжнината от двете основни старобългарски школи — Преславската и Охридската. Това потвърждава обстоятелството, че чрез среднобългарската книжнина и преди всичко чрез творбите на Търновската школа старобългарската лексика преминава в църковнославянския език, а една част от нея и в езика на дамаскинската книжнина, за да стигне по различни пътища и до новобългарския книжовен език. Но в същото време трябва да се подчертае, че в областта на речника книжовната реч на Григорий Цамблак, както и на останалите представители на Търновската школа, не е изолирана и от развитието на говоримия народен език. Самата тематика на произведенията им е изисквала да се използват и лексикални средства, които не са се срещали преди това в каноничните паметници. Естествено е било част от тези лексикални средства книжовниците да потърсят в говоримия народен език.¹⁰ Употребата на съществителното *гора* в

⁷ Вж. А. Д а в и д о в. Григорий Цамблак и старосръбският книжовен език. — В: Търновска книжовна школа. 2. Ученици и последователи на Евтимий Търновски. С., 1980, с. 301—315.

⁸ Ив. Гълъбов. Цамблаковото слово за Евтимий и българският книжовен език в края на XIV век. — В: П. Русев, Ив. Гълъбов, А. Давидов, Г. Даничев. Похвално слово за Евтимий от Григорий Цамблак. С., 1971, с. 90.

⁹ Пак там, с. 90.

¹⁰ Вж. Б. Велчева, А. Даскалова. Народни черти в езика на Григорий Цамблак. — В: Търновска книжовна школа. 3. С., 1983.

значение 'лес' (наред с по-старото значение 'планина') в Похвално слово за Евтимий е навярно под влияние на говоримата народна реч и е една от ранните засвидетелствувания на тази семантична промяна.¹¹

Похвално слово за Евтимий от Григорий Цамблак става известно на науката едва през 1871 г. (публикувано от архим. Леонид в сръбския „Гласник“) и не се знае дали преписи от него преди това са били известни на някои наши книжовници от Възраждането. Обаче отглас от това произведение откриваме в съзнанието още на първите ни възрожденски историографи — Паисий и Спиридон.¹² Създадено в Русия около 1415—1418 г., Словото е могло да бъде пренесено и в някои по-далечни манастирски центрове — преди всичко в Атон, в някои румънски, а не е изключено и в някои български манастири. Това предположение е напълно правдоподобно, като се знае какъв голям авторитет е имал Евтимий Търновски като книжовник и като последен български патриарх. За Евтимий с гордост се говори в Паисиевата история. Неслучайно в някои нейни преправки, особено в преправки, които имат за основа Спиридоновата „История во кратце о болгарском народе славенском“ (1792), се посочва като източник на исторически сведения и Евтимий. В „Царственик или История болгарская“ (У Будиму, 1844) от Хр. Павлович също се посочва, че се използват сведения и от Евтимий. Ще ми се да вярвам, че дълбокият отглас за Евтимий като български летописец се дължи и на словото на Григорий Цамблак за дейността и подвига на последния български патриарх от XIV в.

Трудно е на сегашния етап от знанията ни върху историята на книжовния български език да се установи дали посочената Цамблакова творба е упражнила пряко или косвено въздействие върху изграждането на новобългарския книжовен език, но по принцип такова влияние не е изключено. В това изследване Похвално слово за Евтимий се взема като едно от произведенията на Търновската книжовна школа. А лексиката му се използва като документ за състоянието на речника на книжовния български език през късното средновековие (доколкото в едно произведение може да намери място лексиката от определен период от развитието на езика) и се търси мястото на тази лексика в речника на новобългарския книжовен език през Възраждането.

Наблюденията върху речника-индекс на Похвално слово за Евтимий, съставен от А. Давидов¹³, показват, че в това произведение Григорий Цамблак използва 1938 лексеми. Значителна част от тях (около 750) се употребяват в новобългарския книжовен език като живо речниково достояние от старобългарския и среднобългарския период в историята на книжовния ни език — едни с непроменено значение, а други с промяна в семантичната структура или в коннотацията им. Когато се говори за лексикална приемственост между два твърде отдалечени периода в историята на книжовния ни език, естествено е да не се вземат под внимание настъпи-

¹¹ Вж. Ив. Гълъбов. Цамблаковото слово за Евтимий. . . , с. 78.

¹² Вж. В. Н. Златарски. Към въпроса за тъй наречените преправки на Паисиевата история. — Пер. сп., 1899, кн. XI, с. 745—757; Н. Драгова. Паметниците на Търновската школа и Българското възрождане. — В: Търновска книжовна школа. С., 1974, с. 125.

¹³ П. Русев, Ив. Гълъбов, А. Давидов, Г. Данчев. Цит. съч., с. 234—439.

лите през вековете фонетични и морфологични промени в състава на думите. Обаче ако различията са словообразователни, т. е. ако лексемата в Похвално слово за Евтимий и днешната лексема са образувани от един и същ корен или основа, но с различни афикси, не се приема, че лексемата от среднобългарския книжовен език е възприета в новобългарския книжовен език, например: *БОРНТЕЛЪНЪ* — *борчески*, *БОРЕННІЕ* — *борба*, *ДѢБЕЛСТВО* — *дебелина*, *СТАРЪЧЪ* — *старчески*, *СЪСТРАДАТИ* — *страдам*, *ОУПРАВНИ* — *направля* и т. н. Като отражение на словообразователната склонност и активност на отделните афикси във връзка с продуктивността на словообразователните модели през различните периоди от развитието на езика тези промени са нещо естествено и те винаги налагат определен отпечатък върху речника на езика през съответната епоха.

Освен това трябва да се подчертае, че когато се търси приемственост между лексиката на творба, възникнала в началото на XV в., и новобългарския книжовен език, изграден главно през XIX в., не може да не се държи сметка и за естествения процес на остаряване на част от речниковия състав на езика, процес, свързан както с езикови, така и с извънезикови причини.

Строителите на новобългарския книжовен език през Възраждането обикновено използват от среднобългарската (и старобългарската) традиция такива лексикални средства, които, от една страна, са възприети в езика на дамаскината книжнина, в църковнославянския или в руския език, а, от друга, остават ясни за езиковото съзнание на българите поради запазване на сродни думи в говоримия народен език. Разбира се, живата езикова действителност е много по-сложна и многообразна, отколкото предложената тук схема. Все пак през Възраждането бързо се изживяват опитите на някои книжовници (особено от етапа на началното изграждане на новобългарския книжовен език) да употребяват по-архаична лексика.

Известно е, че речниковият състав на всеки език е творение на цялостната му история. Старобългарският книжовен език се изгражда върху основата на говоримия народен език от определена говорна област, като приема елементи, предимно лексикални, и от останалите народни говори. Тази връзка с говоримия народен език той запазва и през цялото средновековие, но се проявява диференцирано — в каноничните паметници рядко навлизат народни думи през късното средновековие, а в неканоничните намират по-широк достъп.

Един значителен пласт от думи, използвани от Григорий Цамблак в Похвално слово за Евтимий, са се употребявали неизменно в народния език и от него са преминали и в речника на новобългарския народен език. Към тази група се отнасят например:

а) с ъ щ е с т в и т е л н и: *бряг, буря, беда, бяс, вечер, влага, вода, воля, вреда, време, вълк, врана, вкус, внук, венец, вяра, вятър, глава, глад, глас, гняв, гроб, гръд, десница, дом, дърво, дух, душа, дъжд, дим, желязо, жена, живот, звяр, злато, зной, име, истина, ковач, кожа, коляно, корен, кост, кръв, пръст, книга, лице, лъв, лято, мляко, море, мрежа, място, мях, мъж* и т. н.;

б) п р и л а г а т е л н и: *благ, блажен, близък, висок, верен, гладък, гнил, гол, горд, горен, готов, грозен, добър, духовен, душевен, дъждовен, зъл, кротък, лют, мъртъв, окаян* и т. н.;

в) глаголи: *виждам, врачувам, възнеса, вкуся, вярвам, изпия, изплетя, изсъхна, крия, кръщавам, лежа, любя, мълча, моля (се), мъча (се), наостря, нарека (се), насаждам, наслажда се, науча, обидя, окова, оплаквам, оплюя, отида, очистя, пия, плета, победа, повдигна, подпирам, показвам, покривам, получа, помоля (се), посрамя, поставя, похваля и т. н.;*

г) наречия: *весело, далече, днес, много, някъде, поне, пеш, скоро, чисто и т. н.;*

д) предлози: *без, в, до, за, на, о, от, по, при, пред, с, у* и др.;

е) съюзи: *и, а, или, да, понеже* и др.

Тази лексика, значителна част от която е праславянска по произход, е най-сигурното и неоспоримо доказателство, че новобългарският книжовен език е пряк наследник и продължител на традициите на целокупния български език, т. е. народен и книжовен, от донационалната епоха. Хр. Първев отбелязва: „Българската народна реч от Македония, от Балкана и Средногорието, от Тракия с Родопите и от Мизия в нейното вековно единство е обуславяла органично единството, неделимостта и приемствеността в книжовноезиковото предание. Тая реч е в основата на създадения през IX в. книжовен език и оттогава тя е определяща в неговия развой.“¹⁴ Общопотребимата лексика на средновековния български книжовен език, който в това отношение пазел връзката си с говоримия народен език, се опазва през следващите векове в народния език, представен от различните диалекти, и в периода на изграждането на новобългарския книжовен език една твърде голяма част от нея се утвърждава в него.

Именно тази лексика става онази естествена среда, „в която — по думите на Л. Андрейчин — намират отново място значително количество родни елементи, плод на езиковото творчество на нашия народ през миналите векове, но временно забравени от народа в мрака на робството“¹⁵.

В изграждащия се през Възраждането новобългарски книжовен език се влива старобългарска и среднобългарска по произход лексика, която поради обеднения през годините на османското робство културен живот не е била характерна за говоримия език, но е била позната на някои среди чрез оцелялата ръкописна книжнина от среднобългарски тип и е била съхранена в църковнославянския език (чрез дамаскинската книжнина част от тази лексика става достояние и на по-широки обществени среди). Освен това чрез църковнославянския език много стари български думи се установяват в руския език и чрез руското езиково влияние се връщат отново в българския книжовен език. Вече е добре известно, че по книжовен път се внедряват в речника на новобългарския книжовен език някои категории имена и глаголи, принадлежащи към старобългарски и среднобългарски по произход словообразователни типове, които не са се опазили добре в народния ни език.¹⁶

Съпоставката дори с едно произведение на старата българска литература, каквото е Похвално слово за Евтимий, показва какво голямо количество лексика се възприема в новобългарския книжовен език и колко голяма е нейната роля за ускореното изграждане на книжовния български език през Възраждането. Тази лексика, възприета главно чрез

¹⁴ Хр. Първев. Единство, неделимост и приемственост. . . , с. 29.

¹⁵ Л. Андрейчин. Старобългарско градиво в съвременния български книжовен език. — Български език, 1963, кн. 3, с. 199.

¹⁶ Вж. Л. Андрейчин. Старобългарско градиво. . . , с. 199—201.

църковнославянско-руското влияние, от една страна, обогатява речника на книжовния български език с нова, предимно културна лексика, а, от друга страна, спомага за формиране на някои от функционалните стилове на книжовния език.

В Похвално слово за Евтимий намираме лексеми от всички словообразователни типове, които се активизират в книжовния ни език през Възраждането. Твърде голям е броят на отглаголните съществителни с наставка *-ние* (стб. *ниѣ*), които се срещат в посоченото произведение на Григорий Цамблак и които се употребяват в съвременния български книжовен език: *видение, възпоминание, въстание, гонение, дарование, движение, желание, заточение, знамение, изкушение, лишение, местоположение, мъчение, наказание, население, неведение, негодувание, основание, покаяние, положение, послушание, поучение, прошение, презрение, препитание, преселение, разорение, ридание, страдание, стремление, смирение, спасение, течение, търпение, умиление, умножение, униение, утвърдие, утешение* и др. Тази категория е добре представена в езика на дамаскината книжнина, което пък ни дава основание да твърдим, че много отглаголни съществителни на *-ние* имат непрекъсната употреба в книжовния ни език и че църковнославянско-руското влияние само е утвърдило и развило по-нататък тази им употреба. Така например в Троянския дамаскин, за който специалистите приемат, че е писан не по-късно от средата на XVII в., се използват доста от споменатите отглаголни съществителни: *видение, гонение, желание, заточение, знамение, покаяние, положение, послушание, поучение, ридание, търпение*. Един бегъл поглед върху Копривщенския и Люблянския дамаскин, и двата от XVII в., показва, че и в тях се употребяват отглаголни съществителни, като *гонение, гризение, мучение, течение, творение, търпение* и др. В дамаскините от XVII в. има и много други отглаголни съществителни на *-ние*, което показва, че тази категория имена никога не е изчезвала от българската книжнина.

Не е прекъсвала традицията да се употребяват в книжнината през XVII и XVIII в., възникнала върху основата на говоримия език, и имена от другите словообразователни категории, които се активизират в книжовния ни език през Възраждането. Богато представени в езика на Похвално слово за Евтимий, от тях в новобългарския книжовен език се утвърждават:

а) деятелни имена с наставка *-тел* (стб. *-тель*): *жител, укрепител, мъчител, подражател, ревнител, учител*;

б) абстрактни съществителни с наставка *-ие* (стб. *-ниѣ*): *бездъждие, безмълвие, златолюбие, любовѣдрие, утвърдие, целомѣдрие, човеколюбие, ществие*;

в) абстрактни съществителни с наставка *-ство* (стб. *-ство*): *достойнство, жителство, коварство, множество, мъжество, невежество, тържество*;

г) абстрактни съществителни с наставка *-ост* или *-ест* (стб. *-ость, -ѣсть*): *доблест, жалост, ревност*;

д) прилагателни с наставка *-телен* (стб. *-тельнѣ*): *добродетелен, мечтателен, разсъдителен, спасителен*;

е) прилагателни с наставка *-ствен* (стб. *-ствѣнь*): *божествен, убийствен*;

ж) прилагателни с наставка *-им* (*-ем*): *видим, невидим, непобедим, непоколебим*.

Запазени са в новобългарския книжовен език и някои глаголи на *-ствувам*: *заимствувам, началствувам, действувам*.

Ако в езика на дамаскините не продължаваше среднобългарската лексикална традиция, едва ли някои имена и глаголи щяха така добре да пазят по-старото си значение, с което ги употребява Григорий Цамблак (впрочем това значение е присъщо и на църковнославянския език, но едва ли само от него идва тази им употреба в дамаскините), например: *внна* 'причина' (Св. дам.), *дръзновѣние* 'доверие, преданост' (Св. дам.), *моцѣно* 'възможно' (Св. дам.), *образъ* 'образец' (Св. дам.), *любѣти* 'обичам' (Св. дам.), *часъ* 'време' (Св. дам.) и др.

Често срещана дума в дамаскината книжнина е прилагателното *велик*, като се възприемат и значенията, с които се използва в среднобългарската книжнина. В Похвално слово за Евтимий това прилагателно е употребено 28 пъти и показва богата семантична структура. Тази полисемичност е наследена и в новобългарския книжовен език, като днес вече е остаряло значението 'голям', но то е познато на възрожденските книжовници — среща се у Й. Груев, П. Кисимов, Г. С. Раковски и др. (вж. Речник на българския книжовен език. Т. II. С., 1980).

Не е безинтересно да се отбележи, че в новобългарския книжовен език се възприемат и някои редки за среднобългарския книжовен език лексеми. Редките думи в Похвално слово за Евтимий са проучени от А. Давидов.¹⁷ От тях в речника на новобългарския книжовен език се утвърждават: *великомъдрие, военачалник, възсиявам, всегдашен, всенароден, доброненавистен, жителство, любомъдрен, население, непоколебим, рѣкоположа, тълковател*. Липсата им в основните речници на старобългарския език или включването им в някои речници с примери от по-късни пометници е доказателство, че действително традицията, създадена от Григорий Цамблак и от другите представители на Търновската школа, е оставила забележителна следа в историята на българския книжовен език.

Характерни за старо- и среднобългарския период от историята на нашия книжовен език са композитните имена и отчасти глаголи. Съществено място те заемат и в езика на Григорий Цамблак. От използваните в Похвално слово за Евтимий сложни имена и глаголи немалко са се утвърдили и в новобългарския книжовен език: *добродетел, земеделец, законоположение, златолюбие, любомъдрие, местоположение, целомъдрие, човеколюбие, любословен, общополезен, човеколюбив, чедолюбив; злословя, лицемеря, рѣкоположа*. В Похвално слово за Евтимий има доста голям брой сложни лексеми, но за една част от тях трябва да се предполага, че са авторски неологизми, които не получават по-широка употреба и естествено е да не получат възможност да бъдат предавани на следващите поколения книжовници.

¹⁷ Вж. А. Д а в и д о в. Към лексикалната характеристика на „Похвално слово за Евтимий“ и „Мъчение на Йоан Нови“ от Григорий Цамблак. — В: Търновска книжовна школа. С., 1974, с. 484—499.

Измежду българските езиковеди и лексикографи Ст. Младенов и А. Т.-Балан проявяват афинитет към някои думи от среднобългарския книжовен език и се стремят да актуализират употребата им в новобългарския книжовен език. В „Български тълковен речник с оглед към народните говори“ са включени някои по-редки днес думи, които са били познати още по времето на Цамблак и се срещат в неговото Похвално слово за Евтимий: *безбедно, бездъждие, безмълвие, безгоден, всенощен, всегашен, дневен* 'ежедневен, всекидневен' и др.

При възприемане на имена като *блуден, вопъл, горд, гордост, лукав, нужда* (у Цамблак *блѣдѣнъ, вѣпль, грѣдѣ, грѣдѣсть, лѣкавъ, нѣжда*) обикновено се вижда църковнославянско-руско посредничество, но за някои от тях не е изключено да се докаже, че продължават домашна традиция, възхождаща към безюсовия среднобългарски книжовен език, характерен за писателите от Софийската книжовна школа и за техните приемници и последователи.

Някои думи от лексиката на среднобългарския книжовен език, възприети предимно чрез църковнославянски и руски език, участвуват в стилистичното изграждане на речника на новобългарския книжовен език, като го обогатяват откъм синонимна лексика с тържествена, поетична, архаична и друга окраска. Измежду думите, употребени от Цамблак в Похвално слово за Евтимий, стилистична окраска получават в новобългарския книжовен език следните: а) с ъ щ е с т в и т е л н и: *бран, вопъл, глѣбина, злак, кивот, кончина, козни, лампада, луча, мир* 'свят', *одежда, одяние, отрок, инок, покои, псалом, страдалец*; б) п р и л а г а т е л н и: *велегласен, животворен, горък, крепък, нищ, убог*; в) г л а г о л и: *вѣпия, осеня, повеля, съхраня*. Някои от тези думи се срещат в езика на дамаскините (например: *горък* — Св. дам., *крепък* — Тр. дам., *осеня* — Св. дам., *повеля* — Св. дам.), но в него те още нямат стилистичната окраска, която са получили в съвременния български книжовен език.

Тук не си поставям задача да проследявам пътя, по който отделните лексеми с непроменено или с променено значение се утвърждават в книжовния български език през Възраждането. Задачата ни, както стана ясно от изложението, е по-друга: да покажем въз основа на едно конкретно произведение от старата българска литература какво значително речниково богатство се влива в новобългарския книжовен език като живо културно наследство от среднобългарския период на нашия книжовен език. Потвърждават се думите на Л. Андрейчин, „че нашият книжовен език е съумял разумно, естествено и с пълно право да се възползува в значителна степен от старобългарското (и в последна сметка — кирило-методиевско) езиковотворческо богатство, без да нарушава здравата си съвременна народна основа“¹⁸.

¹⁸ Л. Андрейчин. Старобългарско градиво..., с. 203.